אך הַשְׁתָּא דְּמַרְחֲקִי מֵהָדֵי – עכשיו שהם רחוקים זה מזה, שהפרט כתוב בפסוק שאחריו, אין דנים בכלל ופרט, אֲהָנֵי [־הועיל בזה] לְרִבּוּיֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דְּחַמֵי לֵיהּ בְּכָל מִילֵּי – שדומה לו בכל, גם שכופר בעיקר וגם שמיתתו בסקילה.

וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דָּרִישׁ בכל התורה בדרך רִיבּוּיֵי וּמִיעוּטֵי, מה שנאמר 'וְהוּמָת וְתָלִית' זה רִבּוּי, שכל המומתים נתלים, ומה שנאמר 'כִּי קִלְלַת' זה מִיעוּט, שרק המגדף נתלה, אִי הֲווֹ מְקָרְבֵי לַהֲדֵי – אם היו הריבוי והמיעוט קרובים זה לזה, לָא הֲווֹ מְרַבְּיָנַן [־לא היינו מרבים] אֶלָּא עובד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, דְּחַמֵי לָהּ בְּכָל מִילֵּי – שדומה לו בכל, גם שכופר בעיקר וגם שמיתתו בסקילה, אך הַשְׁתָּא דְּמַרְחֲקִי מֵהָדֵי – עכשיו שרחוקים הם זה מזה, שהמיעוט כתוב בפסוק שאחריו, אֲהָנֵי [־הועיל בזה] לְרִבּוּיֵי שְׁאָר הַנִּסְקָלִין שיתלו, אף שאינם דומים ממש למגדף, וממעט שאר חייבי מיתות, שאינם דומים לו כלל.

שנינו במשנה: הָאִישׁ תּוֹלִין וְכוּ' אותו פניו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים, האיש נתלה ואין האשה נתלית. הגמרא מפרשת טעם מחלוקתם. שואלת הגמרא: מַאי טַעֲמָא דְּרַבָּנַן שאשה אינה נתלית. משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא (דברים כא כב) 'וְתָלִיתָ אוֹתוֹ', ודורשים שרק אוֹתוֹ – את האיש, תולים, וְלֹא אוֹתָהּ – את האשה, שאינה נתלית.

מבארת הגמרא: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שסובר שאשה נתלית, דורש שרק אוֹתוֹ עצמו תולים, בְּלֹא בְּסוּתוֹ.

מקשה הגמרא: וְרַבָּנַן מנין להם למעט שאין תולים את האשה, הרי הפסוק נצרך ללמד שתולים אותו בלא כסותו. מתרצת הגמרא: אֵין הָכִי נַמִי – אכן פסוק זה נצרך לכך, אֶלָּא דורשים מכך דְּאָמַר קְרָא (שם) 'וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא וגו', וְתָלִיתָ אֹתוֹ', שרק אִישׁ נתלה וְלֹא אִשָּׁה נתלית.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הסובר שאשה נתלית, הַאי – פסוק זה 'וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ' שמשמעו למעט, מַאי דָּרִישׁ בֵּיהּ – מה דורש למעט בו. משיבה הגמרא: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, הַהוּא – פסוק זה, בא לְמַעוּטֵי בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שאינו נתלה, שאינו איש.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא, בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה נִסְקָל וְנִתְלֶה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הפסוק 'אִישׁ' בא לְרַבּוֹת בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שנתלה. ומפרש, מַאי טַעֲמָא – איך מרבים בן סורר, דְּאָמַר קְרָא, 'וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא', ומשמעו שאִישׁ נתלה וְלֹא בֶּן סורר, ומהנאמר 'חֵטְא' גם יש למעט, שמִי שֶׁעָשָׂה חֵטְא נֶהֱרַג ולא נֶהֱרַג נתלה, יָצָא בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שֶׁעָשָׂה שום סוֹפוֹ נֶהֱרַג, ולא מחמת חטאו, שאינו נתלה, הֲוֵי מִיעוּט אַחַר מִיעוּט, ומידה היא בתורה שאֵין מִיעוּט אַחַר מִיעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת, ומרבה שבן סורר נתלה, ולכן אינו ממעט אשה.

שנינו במשנה: אָמַר לָהֶן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וַהֲלֹא שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח תָּלָה נָשִׁים כּוּ' באשקלון, אמרו לו, שמונים נשים תלה, ואין דנין שנים ביום אחד. הגמרא מבארת באיזה אופן נאמר דין זה: אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ שאין דנים שנים למיתה ביום אחד, אֶלָּא בְּשִׁתֵּי מִיתוֹת שונות, כגון נסקלה ושריפה, אֲבָל בְּמִיתָה אַחַת – כגון שניהם בסקילה, דָּנִין אפילו שנים ביום אחד. מקשה הגמרא: וְהָא מַעֲשֶׂה דְּשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח שהביא רבי אליעזר, דְּמִיתָה אַחַת חֲווֹ שנים ביום אחד. מתו בסקילה, וְקָא אָמְרוּ לֵיהּ חכמים, דְּאֵין דָּנִין שנים ביום אחד.

ולכן חוזרת בה הגמרא: אֶלָּא, אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר – אם נאמרו דברי רב חסדא, כך נאמרו, לֹא שָׁנוּ שאין דנים שנים ביום אחד, אֶלָּא בְּמִיתָה אַחַת שהיא בָּעֵין שְׁתֵּי מִיתוֹת, וְהֵיכִי דָּמֵי – ובאיזה אופן מדובר, כְּגוֹן שְׁתֵּי עֲבֵירוֹת שונות, כגון חילול שבת ועבודה זרה, ששניהם בסקילה, וכל שכן בשתי מיתות שונות, אֲבָל בְּמִיתָה אַחַת וַעֲבֵירָה אַחַת, כגון ששניהם בחילול שבת, או שניהם בנערה המאורסה, דָּנִין אף כמה ביום אחד.

הגמרא מקשה על רב חסדא מברייתא: מֵתִיב רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, שנינו בברייתא, אֵין דָּנִין שְׁנַיִם למיתה בְּיוֹם אֶחָד, וַאֲפִילּוּ בְּנוֹאֲפָּ, וְנוֹאֲפָּ, על אף שזה עבירה אחת ומיתה אחת.

מתרצת הגמרא: תַּרְגְּמָא [־פירש] רַב חִסְדָּא את הברייתא, בְּבַת כֹּהֵן שזינתה וְכוֹעֲלָהּ, שמיתתה בשריפה, אך מיתת הבועל בסקילה אם ארוסה היא, ובחנק אם נשואה היא, בכל בא על אשת איש בת ישראל, אוֹ בְּבַת כֹּהֵן וְזוֹמְמֵי זוֹמְמָיָהּ, שהעידו שזינתה, ונגמר דינה לשריפה, ובאו עדים והזימו את העדים, ודין הזוממים בחנק, ושוב באו כת עדים שלישית והזימו את המזימים, נמצא שעדות ראשונה אמת, ודין הבת כהן בשריפה, והכת השניה בחנק, ולכן אין דנים אותם ביום אחד, אך בת ישראל שזינתה, שמיתתה ומיתת בועלה שוה, אפשר לדונם ביום אחד.

שנינו במשנה, שחכמים השיבו לרבי אליעזר, שמשמעון בן שטח אין ראיה שתולים נשים, ששם היתה הוראת שעה. הגמרא מביאה ברייתא המבארת שבית דין רשאים לענוש שלא מן הדין, כדי לגדור את פירצות הדור: תָּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, שָׁמַעְתִּי מרבותי, שֶׁבֵּית דִּין רשאים להיות מַכִּין וְעוֹנְשִׁין מיתה אף שֶׁלֹּא מִן הַכָּתוּב בְּתוֹרָה, וְלֹא רשאים לבדות מלבם עונש למי שאינו מחוייב, וּלְעַבּוֹר בכך עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, אֶלָּא רק כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג [־גדר] לַתּוֹרָה, שישמרו תורה ומצוות. וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שָׁרָכַב עַל סוּס בְּשַׁבָּת בֵּימֵי יְוָנִים, ואסרו זאת חכמים, וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וּסְקָלוּהוּ, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי הִיה לְכָךְ, שהרי אין בזה איסור תורה, אֶלָּא שֶׁהַשָּׁעָה הִיתה צְרִיכָה לְכָךְ, מחמת שהיו פרוצים בעבירות.

שׁוּב מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד, שֶׁהִטִּיחַ אֶת אִשְׁתּוֹ – שבא על אשתו תַּחַת עֵץ הַתְּאֵנָה, שמקום גלוי הוא, ופריצות הוא, וְהֵבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לְכָךְ, שהרי אין לאו בזה, אֶלָּא שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ, שהיו פרוצים בגדרי הצניעות.

משנה

אחר שהתבארו לעיל דיני סקילה, מפרשת המשנה דיני תליה וקבורה ואבלות של הנסקלים:

כֵּיצַד תּוֹלִין אוֹתוֹ – את המחויב תליה, מְשַׁקְּעִין – נועצים אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ, וְהָעֵץ יוֹצֵא כמין יתד מראש הקורה, וּמַקְּרִיחַ – מקרב את שְׁתֵּי יָדָיו כדי שיהיו זוֹ עַל גַּב זוֹ, וְתוֹלֶה אוֹתוֹ בהם. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַקּוֹרָה אינה נעוצה בקרקע, אלא עומדת על הקרקע, מוּטָּה – נשענת בראשה עַל הַכּוֹתֶל, וְתוֹלֶה אוֹתוֹ כְּדַרְכּוֹ שֶׁהַמַּפְחִין עוֹשִׂין כשתולין בהמה להפשיטה.

וְלֹא משהין אותו על התליה, רק מַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד לאחר תלייתו, וְאִם לָן – השאירו תולה על האילן כל הלילה, עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא כג) 'לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ, כִּי קָבֹר תְּקַבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא, כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי' וגו', מפרשת המשנה את הפסוק 'כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי', כְּלוֹמַר, שהעוברים ושבים שואלים, מִפְּנֵי מָה זֶה תָּלוּי, ומשיבים, שנתלה מִפְּנֵי שֶׁבֵּירַךְ אֶת הַשֵּׁם, וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל שמזכירים שזה בירך את ה'.

אָמַר רַבִּי מֵאִיר, ביאור הפסוק הוא, בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מישראל מְצַטַּעֵר כשנענש על עוונו, שְׁכִינָה מַה לְּשׁוֹן אוֹמֶרֶת – באיזה לשון קובלת ומתאוננת עליו, 'קַלַּנִי מֵרֹאשִׁי קַלֵּנִי מְזָרוֹעִי' – ראשי וזרועי כבדים עלי, ומוסיף רבי מאיר, אִם בֵּן הַמָּקוֹם מְצַטַּעֵר עַל דָּמָן שֶׁל רְשָׁעִים שֶׁנִּשְׁפַּךְ בעוונם, קַל וָחוֹמֶר שמצטער עַל דָּמָן שֶׁל צַדִּיקִים.

וְלֹא זוֹ – הנתלה על ידי בית דין בִּלְבָד אָמְרוּ שאם מלינים אותו עוברים בלא תעשה, אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ מלקוברו עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, אך אם הֵלִינוּ לְכָבוֹדוֹ, כגון כדי לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים, אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו בלאו.

המשנה חוזרת לדין הנסקל ונתלה: וְלֹא הָיוּ קוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתָיו, משום שאין קוברים רשע אצל צדיק, אֶלָּא שְׁתֵּי קְבָרוֹת הָיוּ מְתוּקָנִין לְבֵית דִּין, אַחַת לַנֶּהֱרָגִין בסייף וְלַנֶּחְנָקִין שמיתתם קלה, וְאַחַת לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין שמיתתם חמורה, ואחר שנִתְעַכֵּל הַבָּשָׂר בקבר, כבר התכפר במיתתו ובזיונו, ולכן מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן בקברי אבותיו.

וְהַקְּרוֹבִים של הנהרג בָּאִים וְשׁוֹאֲלִים בִּשְׁלוֹם הַדַּיָּנִין וּבִשְׁלוֹם הָעֵדִים, כְּלוֹמַר [־כאומרים], שֶׁאֵין בְּלִבֵּנוּ תרעומת עֲלֵיכֶם, שֶׁדִּין אֱמֶת דַּנְתֶּם,

וְלֹא הָיוּ קְרוּבִין מְתַאֲבְּלִין עָלָיו, כְּדֵי שִׁבְזִיונוֹ זֶה יִהְא לְכַפָּרָה, אֲבָל אוֹנְנִין – מְצַטְעֲרִים עַל מוֹתוֹ, שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב, וְאֵינָהּ כְּבוֹד לַמֵּת, וְלֹא נִמְנְעַת כַּפָּרָתוֹ בְּכָךְ.

גמרא

שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה, שֶׁאַחַר מִיתָתוֹ נִתְלֶה, הַגְּמָרָא מֵבִיאָה בְּרַיְיתָא הַמְבָאֶרֶת מָקוֹר שֶׁנִּתְלֶה אַחַר שְׁמַת, וְכֵיצַד נוֹהֲגִים בּוֹ: תָּנוּ רַבָּנָן, אִילּוּ נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה (דברים כא כב) רַק 'וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְתָלִיתָ' וְגוֹ', הָיִיתִי אוֹמֵר, שֶׁתּוֹלִין אוֹתוֹ חִי, וְאַחַר כָּךְ מְמִיתִין אוֹתוֹ בְּסְקִילָה, בְּרִבְדֵּךְ שֶׁהַסְּלִיקוּת שֶׁל גּוֹיִים עוֹשָׂה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת, וְתָלִיתָ' וְגוֹ', קוֹדֶם מְמִיתִין אוֹתוֹ בְּסְקִילָה, וְאַחַר כָּךְ תּוֹלִין אוֹתוֹ. הָא כֵּיצַד מְקַיְּימִים מִצְוַת תְּלִיָּה – מַשְׁהִין אוֹתוֹ מִלְּגַמְרֵי דִּינוֹ עַד סָמוּךְ לְשִׁקִּיעַת הַחַמָּה, וְנוֹמְרִין אֶת דִּינוֹ סָמוּךְ לְשִׁקִּיעַת הַחַמָּה, וּמְמִיתִין אוֹתוֹ בְּסְקִילָה, וְאַחַר כָּךְ תּוֹלִין אוֹתוֹ עַל הָעֵץ, אֶחָד קוֹשֵׁר אוֹתוֹ לְעֵץ, וְאֶחָד מַתִּיר אוֹתוֹ מִיָּד, כְּדֵי לְקַיֵּים מִצְוַת תְּלִיָּה, וּמִיָּד קוֹבְרִים אוֹתוֹ.

שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה, מְחֻלֶּקֶת חֲכָמִים וְרַבִּי יוֹסֵי אִם אֶת הַקּוֹרֶה שְׁתּוֹלִים עֲלֵיהּ נוֹעֲצִים בָּאָרֶץ, אוֹ רַק מְנִיחִים עַל הַקַּרְקַע וְנִשְׁעֶנֶת בְּבוֹתֵל, הַגְּמָרָא מֵבִיאָה בְּרַיְיתָא לְפָרֵשׁ בְּמַה נֶּחְלְקוּ: תָּנוּ רַבָּנָן, נֶאֱמַר בְּפָסוּק (שם כב כא) 'וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ', שׁוֹמֵעַ אֲנִי שְׁתּוֹלִים בֵּין בְּעֵץ תָּלוּשׁ בֵּין בְּעֵץ מְחֻבָּר, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם כב כב) 'כִּי קָבֹר', וּמִרְבֶּה שֶׁאַף אֶת הָעֵץ שֶׁרִיךְ לִקְבוֹר, וּמִשְׁמַע שְׁתּוֹלִים רַק עַל מִי שֶׁאֵינוֹ מְחוּפָּר אֶלָּא קְבוּרָה, יָצָא זֶה – הַמְחוּבָּר, שֶׁמְּחוּפָּר קְצִיצָה וּקְבוּרָה, שֶׁאֵינוֹ כְּשֵׁר לְתְלִיָּה, אַךְ עֵץ הַנָּעוּץ בְּקַרְקַע שֶׁאֵינוֹ מְחוּסַּר קְצִיצָה, כָּשֵׁר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מִמַּעֲטִים מֵהַפָּסוּק, שְׁתּוֹלִים רַק עַל מִי שֶׁאֵינוֹ מְחוּפָּר אֶלָּא קְבוּרָה, יָצָא זֶה – עֵץ הַנָּעוּץ בְּקַרְקַע, שֶׁמְּחוּפָּר תְּלִישָׁה וּקְבוּרָה. מַבְאֶרֶת הַגְּמָרָא: וְרַבָּנָן שֶׁמַּכְשִׁירִים עֵץ הַנָּעוּץ בְּקַרְקַע סוֹבְרִים, שֶׁתְּלִישָׁה לָאו כְּלוּם הִיא, וְאֵין זֶה נֶחְשָׁב מְחוּסַּר מַעֲשֶׂה קוֹדֶם קְבוּרָה.

שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה, עַל הַנֶּאֱמָר (שם כב כג) 'כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי', כְּלוֹמַר, מִפְּנֵי מָה זֶה תָּלוּי, מִפְּנֵי שֶׁבִּיזְּרָה כְּבוֹד אֶת ה'. הַגְּמָרָא מֵבִיאָה בְּרַיְיתָא הַמְפָרֶשֶׁת אֶת הַפָּסוּק בְּאוֹפָן אַחֵר: תַּנְיָא, אוֹמֵר רַבִּי מֵאִיר, מָשָׁלוּ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים הַדּוֹמִים זֶה לָזֶה, הַדָּרִים בְּעִיר אַחַת, אֶחָד מֵינוּחוֹ מֶלֶךְ, וְאֶחָד יָצָא לְלִיסְטִיּוּת – לְלֹסְטִם אֶת הַבְּרִיּוֹת, צָוָה הַמֶּלֶךְ וּתְלָאוּהוּ לְאַחַת שֶׁלִּיסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת, כָּל הָרוֹאֶה אוֹתוֹ תָּלוּי אוֹמֵר, הַמֶּלֶךְ תָּלוּי, וְעַל כֵּן צָוָה הַמֶּלֶךְ וְהוֹרִידוּהוּ מֵהָעֵץ, וְאַף אֲדָם עָשׂוּי בְּדִיּוּקָנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְכִשֶּׁהוּא תָּלוּי גְּנַאי הוּא לַמֶּלֶךְ, וְלֹכֵן צִיּוֹתָה הַתּוֹרָה לֹא לְהַשְׁהוֹתוֹ עַל הָעֵץ.

שְׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה: אָמַר רַבִּי מֵאִיר כּוֹ', בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מְצַטְעֵר, שְׁכִינָה מָה לְשׁוֹן אוֹמֶרֶת, קַלְנִי מֵרֹאשִׁי, קַלְנִי מִזְּרוֹעִי: שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: מַאי מַשְׁמַע – מַה הַמַּשְׁמָעוּת שֶׁל 'קַלְנִי מֵרֹאשִׁי קַלְנִי מִזְּרוֹעִי'. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אָמַר אַבַּיֵי, כְּמַאן דְּאָמַר קַל לֵית – כְּמִי שֶׁאוֹמֵר, אֵינִי קַל בְּרֹאשִׁי וּבִזְרוֹעִי. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְאַבַּיֵי, אִם כֵּן שֶׁאִינוֹ מְכַנֶּה דָּבָר לְאוֹמְרוֹ לְהִיפָּךְ, מֵחֲמַת שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְאוֹמְרוֹ עַל עַצְמוֹ, מִדּוּעַ אוֹמֵר 'אֵינִי קַל', 'כָּבֵד עָלַי רֹאשִׁי כָּבֵד עָלַי זְרוֹעִי' מִיבָּעֵי לֵיהּ – צָרִיךְ הָיָה לוֹמַר, וְלֹא בִּלְשׁוֹן שְׁלִילָה.

וְלֹכֵן מְפָרֵשׁ רָבָא בְּאוֹפָן אַחֵר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, אֵין זֶה לְשׁוֹן 'אֵינִי קַל', רַק כְּמַאן דְּאָמַר קַיְּיל לִי עָלְמָא – כְּמִי שֶׁאוֹמֵר 'קַל לִי הָעוֹלָם', וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַזְכִּיר בְּכִידּוּת בְּעַצְמוֹ.

מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: אֵיךְ לוֹמַד זֹאת רַבִּי מֵאִיר מִלְּשׁוֹן 'קְלָלַת', הֲרֵי הָאֵי ['תִּיבַת 'קְלָלַת'] מְיַבָּעֵי לֵיהּ ['צְרִיךְ אוֹתָהּ] לְגוּפָהּ, לוֹמַר שֶׁהַמְקַלֵּל בְּתְלִיָּה. מְתָרֶצֶת הַגְּמָרָא: אִם כֵּן שֶׁרִיךְ בָּא לוֹמַר שֶׁהַמְקַלֵּל בְּתְלִיָּה, נִימָא קְרָא ['שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב] 'מְקַלֵּל', מַאי – מִדּוּעַ נָקַט לְשׁוֹן 'קִלְלַת', וְעַל כָּרְחָךְ שָׁבָא לְדָרוֹשׁ שֶׁהַשְּׁכִינָה אוֹמֶרֶת 'קַלְנִי מֵרֹאשִׁי'.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: וְאִימָּא כּוּלֵּיהּ לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא – נֹאמַר שֶׁהַפָּסוּק בָּא רַק לוֹמַר שֶׁהַשְּׁכִינָה אוֹמֶרֶת 'קַלְנִי מֵרֹאשִׁי', וְלֹא לוֹמַר שֶׁמְּקַלֵּל בְּתְלִיָּה. מְתָרֶצֶת הַגְּמָרָא: אִם כֵּן שֶׁהַפָּסוּק בָּא רַק לְדָרְשָׁה זוֹ, נִימָא קְרָא ['שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב] 'קַלַּת' בְּלַמֶּ"ד אַחַת, מַאי – מִדּוּעַ נָקַט לְשׁוֹן 'קִלְלַת' בְּשִׁתֵּי לַמֶּ"ד, שְׁמַע מִינַּהּ שֶׁבָּא לוֹמַר תַּרְתֵּי – שְׁנֵי דְּבָרִים, גַּם שֶׁהַמְקַלֵּל בְּתְלִיָּה, וְגַם 'קַלְנִי מֵרֹאשִׁי'.

שְׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה: וְלֹא בִּלְבָד כּוֹ' אָמְרוּ, אֶלָּא כָּל הַמְלִין אֶת מֵתוֹ בְּלֵילְיָא עוֹבֵר בַּלָּא תַּעֲשֶׂה. הַגְּמָרָא מְבָרֶרֶת אֶת הַמָּקוֹר לְאִיסּוּר הַלָּנַת שָׂאר מֵתִים: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִנַּיִן לְמַלִּין אֶת מֵתוֹ וְאֵינוֹ קוֹבְרוֹ בְּיוֹם שֶׁמֵּת, שֶׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶן בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כא כג) 'כִּי קָבֹר תִּקְבְּרֶנּוּ', כְּפִל הַפָּסוּק כְּדֵי לְרַבּוֹת שְׂאָר מֵתִים לִקְבוּרָה. מִכָּאן לְמַלִּין אֶת מֵתוֹ וְאֵינוֹ קוֹבְרוֹ, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

הַגְּמָרָא מֵבִיאָה לְשׁוֹן אַחֵר בְּדָרְשָׁה זוֹ: אִיתְּמַר – אָמְרִי – יֵשׁ דּוֹרְשִׁים בְּאוֹפָן אַחֵר, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, רֶמֶז לְחִיּוּב קְבוּרָה בָּאָרֶץ מִן הַתּוֹרָה מְנַיִּין, תַּלְמוּד לוֹמַר 'כִּי קָבֹר תִּקְבְּרֶנּוּ', מִכָּאן – מִכְּפָל הַפָּסוּק, רֶמֶז לְקִבּוּרָה בָּאָרֶץ מִן הַתּוֹרָה.

הַגְּמָרָא מֵבִיאָה שֶׁדָּרְשָׁה זוֹ אֵינָהּ מְפוֹרֶשֶׁת בְּפָסוּק: אָמַר לֵיהּ שְׁבוֹר מַלְכָּא – הַמֶּלֶךְ שֶׁנִּקְרָא 'שְׁבוֹר' לָרַב חָמָא, חִיּוּב קְבוּרָה מִן הַתּוֹרָה מְנַיִּין. אִישְׁתִּיק רַב חָמָא וְלֹא אָמַר לֵיהּ וְלֹא מִידֵּי – וְלֹא הֵשִׁיב לוֹ כְּלוּם. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אִימַּסַּר עָלְמָא בֵּידָא דְּטַפְּשָׁאֵי – נִמְסַר הָעוֹלָם בִּידֵי הַטִּפְשִׁים, דְּאִינְהוּ לֵיהּ לְמֵימַר – שֶׁהֵיכָן צָרִיךְ לוֹמַר, שְׁלוֹמְדִים זֹאת מֵהַפָּסוּק 'כִּי קָבוֹר'. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: שָׁרִיר חָמָא לָא אָמַר זֹאת לְמַלְכָּא, מִשּׁוּם שֶׁהַמֶּלֶךְ יִפְרֹשׁ פָּסוּק זֶה דְּלֵיעָבֵד לֵיהּ אָרוֹן – שֶׁיַּעֲשֶׂה לְמֵת אָרוֹן וִיכַנִּיסוֹהוּ בְּתוֹכוֹ, וְאֵינוֹ רָאוּי לְקִבּוּרָה בָּאָרֶץ.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: מִדּוּעַ לֹא אָמַר לוֹ שֶׁדּוֹרְשִׁים זֹאת מֵיתוּר הַפָּסוּק 'תִּקְבְּרֶנּוּ'. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: לֹא מַשְׁמַע לֵיהּ לְמֶלֶךְ דְּרָשׁוֹת מֵיתוּר הַפְּסוּקִים.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: וְנִימָא – שֶׁיֹּאמַר לוֹ, שֶׁהַמָּקוֹר הוּא מִדְּאִיקְּבוּר צַדִּיקֵי – מִכֹּחַ שֶׁנִּקְבְּרוּ הַצַּדִּיקִים, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: שִׁיחַ לוֹמַר שׁוּב רַק מִנְּהָנָא בְּעַלְמָא.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: שֶׁיֹּאמַר שֶׁהַמָּקוֹר הוּא מִדְּקָבְרֵיהּ ['מִכֹּחַ שֶׁקָּבְרוּ] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כְּכָתוּב בִּדְבָרִים (לד ו), הֲרֵי שֶׁהִסְכִּים לְמִנְהָג זֶה. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: יֵשׁ לְדַחוֹת שֶׁהַטַּעַם שֶׁקָּבְרוּ הוּא כְּדֵי דְּלֹא לִישְׁתַּנֵּי מִמְּנְהָגָא – שֶׁלֹּא יֵהָא מִשָּׁה שׁוֹנֶה מִמִּנְהַג הָעוֹלָם.

מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: תָּא שְׁמַע, נֹאמַר בְּפָסוּק (מלכים א' יד יג) בְּעִנְיַן אֲבִיָּה בְּנוֹ שֶׁל יָרָבְעָם, 'וְקָבְרוּ אוֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אוֹתוֹ וגו', יַעַן נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב' וגו', הֲרֵי שֶׁקִּבּוּרָה הִיא שֶׁבָּהּ לְאָדָם. דּוֹחֶה הַגְּמָרָא: אֵין זֶה רְאִיָּה שֶׁחַיִּיבִים לִקְבּוֹר, אֶלָּא הַשֶּׁבֶט הוּא דְּלֹא לִישְׁתַּנֵּי מִמְּנְהָגָא – שֶׁלֹּא יְשַׁתְּנֶה מִמִּנְהַג הָעוֹלָם לְהַקְבִּיר.

מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא שׁוּב: נֹאמַר בְּפָסוּק (ירמיה טז ד) 'לֹא יִסָּפְדוּ, וְלֹא יִקָּבֵרוּ, לְדֹמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ', הֲרֵי שֶׁהִסְכִּים הַכָּתוּב שֶׁצָּרִיךְ לִקְבּוֹר מֵתִים, וְרַק הָרְשָׁעִים נַעֲנָשׁוּ לֹא לְהִיקָּבֵר. דּוֹחֶה הַגְּמָרָא: שָׁאנִי כָּאן הַכְּוָונָה דְּלִישְׁתַּנּוּ מִמְּנְהָגָא – שֶׁלֹּא יִזְכּוּ לְמִנְהַג הָעוֹלָם.

הַגְּמָרָא מְסַתְּפֶקֶת בְּטַעַם חִיּוּב הַקְּבוּרָה: אִיבַּעְיָא לְהוּ – הִסְתַּפְּקוּ בְּנֵי הַיְשִׁיבָה, מַה הַטַּעַם שֶׁחַיִּיבָה הַתּוֹרָה קְבוּרָה, הָאִם מִשּׁוּם בִּזָּיוֹנָא הוּא – שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה לְעֵין כָּל כְּשֶׁיִּרְאוּהוּ מֵת וְנִרְקָב וְנִבְקָע, אוֹ מִשּׁוּם כַּפָּרָה הוּא – שֶׁיִּתְכַּפֵּר הַמֵּת בְּכָךְ שֶׁמְּרוֹרִידִים וּמַשְׁפִּילִים אוֹתוֹ בְּתַחְתִּיּוֹת. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ – מַה הַהֶבְדֵּל בֵּין שְׁנֵי הַטְּעָמִים לְמַעֲשֶׂה. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: בְּאוֹפָן דְּאָמַר קְדוֹם מוֹתוֹ, לֹא בָּעֵינָא דִּלְיקְבְּרוּהּ לְהָהוּא גַּבְרָא – אֵינִי רוֹצֶה שֶׁיִּקְבְּרוּנִי. אִי אָמְרַתְּ שֶׁטַּעַם הַקְּבוּרָה מִשּׁוּם בִּזָּיוֹנָא הוּא – שֶׁלֹּא יִתְבַּזֶּה לְעֵין כָּל, לֹא כָּל כְּמִינֵּיהּ – אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר זֹאת, כֵּיוָן שֶׁבִּזָּיוֹן הוּא לִקְרוֹבָיו, וְאִי אָמְרַתְּ שֶׁטַּעַם הַקְּבוּרָה מִשּׁוּם כַּפָּרָה הוּא, הָא אָמַר לֹא בָּעֵינָא כַּפָּרָה – אֵינִי רוֹצֶה כַּפָּרָה, וְאַף אִם יִקְבְּרוּהוּ לֹא תֹּאחַל לוֹ כַּפָּרָה, וְאֵין צָרִיךְ לִקְבְּרוֹ. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: מַאי – מַה הַטַּעַם שֶׁל קְבוּרָה.

הַגְּמָרָא מְנַסָּה לְפָשׁוֹט אֶת הַסְּפֵק: תָּא שְׁמַע, מַדְּאִיקְּבוּר צַדִּיקֵי – מִכֹּחַ שֶׁקָּבְרוּ אֶת הַצַּדִּיקִים, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְאִי אָמְרַתְּ שֶׁטַּעַם הַקְּבוּרָה הוּא מִשּׁוּם כַּפָּרָה, וְכִי צַדִּיקֵי לְכַפָּרָה צְרִיכִי. דּוֹחֶה הַגְּמָרָא: אֵין – אָכֵן גַּם צַדִּיקִים צְרִיכִים כַּפָּרָה, מִשּׁוּם דִּכְתִיב (קהלת ז ב) 'אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא'.

תָּא שְׁמַע, נֹאמַר בְּפָסוּק (מלכים א' יד יג) בְּעִנְיַן אֲבִיָּה בְּנוֹ שֶׁל יָרָבְעָם, 'וְקָבְרוּ אוֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אוֹתוֹ, כִּי זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא לִיקֶבֶר מִבֵּית יָרָבְעָם אֶל

המשך בעמוד יח

קָבֵר', וְאִי אָמְרַת שטעם הקבורה הוא כִּי הֵיכִי דְּתֶיהֱוֵי לֵיהּ כַּפָּרָה – כדי שיהיה למת כפרה, הָנָךְ נַמֵּי לִיקְבְּרוּ – שגם את שאר בניו של ירבעם שהיו רשעים יקברו, כִּי הֵיכִי דְּתֶיהֱוֵי לְהוּ כַּפָּרָה – כדי שיהיה להם כפרה. דוחה הגמרא: רק הָאי – בן זה, דְּצַדִּיק הוּא, תֶּיהֱוֵי לֵיהּ כַּפָּרָה – ניתנה לו כפרה זו, אך הָנָךְ – שאר בניו הרשעים, לָא לֶיהֱוֵי לְהוּ כַּפָּרָה – אינם זכאים לכפרה.

תָּא שְׁמַע, נאמר בפסוק (ירמיה טז ד), 'לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ', ואם משום כפרה הוא, מדוע לא יקברו. דוחה הגמרא: שנענשו דְּלָא תֶּיהֱוֵי לְהוּ כַּפָּרָה – שלא תהיה להם כפרת הקבורה, כיון שגם על פתח קברם לא היו חוזרים בתשובה. ולא נפשט כאן הספק.

הגמרא מסתפקת בטעם חיוב ההספד על המת: אִיבָּעְיָא לְהוּ – הסתפקו בני הישיבה, הֶסְפֵּדָא – החיוב להספיד את המת, קָרֵי חַיֵּי חֲוֵי – האם הוא משום כבוד קרובי המת החיים, אוֹ קָרֵי דְּשָׁכְבֵי חֲוֵי – או שזה משום כבוד המת. שואלת הגמרא: לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ – מה ההבדל בין שני הטעמים להלכה. מבארת הגמרא: באופן דְּאָמַר קודם מותו, לֹא תִסָּפְדוּהָ לְהָהוּא גַּבְרָא – אל תספידוני, אם הטעם הוא משום כבודו, שומעים לו, אך אם זה משום כבוד החיים, אין שומעים לו. אִי נַמִּי – ועוד הבדל להלכה ישנו, לגבי לְאַפּוּקֵי מִיּוֹרְשִׁין – להוציא מהיורשים ממון לשכר הספדנים כשאינם רוצים לתת, שאם זה משום כבוד המת, כופים אותם לתת, ואם זה משום כבודם, רשאים הם לוותר על כבודם.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: תָּא שְׁמַע, נאמר בפסוק (בראשית כג ב), 'וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכּוֹתָהּ', והיינו, שהגיע מהר המוריה אחר עקידת יצחק, ומכך שכתוב שבא אברהם, משמע שלא היה שם בפטירתה, והמתינו מלקוברה עד שהגיע אברהם, וְאִי אָמְרַת שטעם ההספד מִשּׁוּם יְקָרָא דְּחַיֵּי [כבוד החיים] הוּא, וכי מִשּׁוּם יְקָרָא [כבודו] דְּאַבְרָהָם, מַשְׁהוּ לֵהּ לְשָׂרָה – עיכבו את קבורתה של שרה, ועל כרחך שזה משום כבוד המת, ולכן המתינו לו. דוחה הגמרא: אף שההספד הוא משום כבוד החיים, שָׂרָה גּוּפָהּ נִיחָא לָהּ בכך, כִּי הֵיכִי דְּמַיְיקַר בָּהּ אַבְרָהָם – כדי שאברהם יתכבד בה.

תָּא שְׁמַע, נאמר בפסוק (מלכים א' יד יג) 'וְיִסְפְּדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִקְבְּרוּ אוֹתוֹ', וְאִי אָמְרַת שטעם ההספד מִשּׁוּם יְקָרָא דְּחַיֵּי [כבוד החיים] הוּא, הָנָךְ בְּנֵי יְקָרָא נִינְהוּ – וכי את בית ירבעם צריך לכבד, הלא רשעים היו. דוחה הגמרא: אף שמשום כבוד החיים הוא, נִיחָא לְהוּ לְצַדִּיקַיָּא דְּמַיְיקְרֵי בָּהוּ אֲנִישֵׁי – נח להם לצדיקים שמתכבדים בהם כל בני האדם, הן טובים והן רעים, ולכן טוב לו שיספידוהו.

תָּא שְׁמַע, נאמר בפסוק (ירמיה טז ד), 'לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ', ואם ההספד הוא משום כבוד החיים, הלא יש ביניהם צדיקים, ומדוע לא יספידו את הרשעים. דוחה הגמרא: משום דְּלֹא נִיחָא לְצַדִּיקַיָּא דְּמַיְיקְרֵי בִּרְשִׁיעַיָּא – לא רוצים הצדיקים החיים להתכבד במתים הרשעים, ועל כן נמנע מהרשעים ההספד.

תָּא שְׁמַע, נאמר בפסוק (ירמיהו לד ה), 'בְּשָׁלוֹם תָּמוּת, וּכְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ, כֵּן יִשְׂרְפוּ לָךְ, וְהוֹי אָדוֹן יִסְפְּדוּ לָךְ', וְאִי אָמְרַת שטעם ההספד מִשּׁוּם יְקָרָא דְּחַיֵּי [כבוד החיים] הוּא, מַאי נָפְקָא לֵיהּ מִינֵּיהּ – מה יצא לו מכך שיספידוהו. דוחה הגמרא: הָכִי קָאָמַר לֵיהּ – כך אמר לו הנביא, לֵיקְרוּ בֵּיךְ יִשְׂרָאֵל כִּי הֵיכִי דְּמַיְיקְרֵי בַּאֲבָהָתָךְ – בני ישראל יתכבדו בך, כשם שהתכבדו באבותיך.